

Rozhovor s Eliškou Fučíkovou

1. Šestnácté století byla dobou zpochybnění mnoha jistot středověkého světa. S Amerikou byl objeven neznámý kontinent, Kopernikova teorie heliocentrismu přinesla nový pohled na pohyb nebeských těles a jejich sestavu. Byla to doba velkých objevů a velkých převratných zjištění na jedné straně, na druhé straně také charakterizovaná intenzivním hledáním nových duchovních jistot. To samozřejmě vedlo jak ke snaze reálně uchopit a zkoumat svět, který nás obklopuje, tak ke vzniku nových forem spirituality a mysticismu. Pořád ještě přežíval středověký universalismus; střet dvou náboženství, protestantismu a katolicismu, který vyústil v řadu menších či větších válečných konfliktů a výrazně se odrazil i ve světské sféře, ve značných změnách mapy Evropy, co se vlády nad jednotlivými teritorii týče. Hranice států se měnily jak vítězstvími či prohrami na válečném poli, tak dynastickými sňatky a politickými dohodami. Lidé však putovali Evropou bez ohledu na hranice, nebylo důležité, jakého byli původu, hlavně když našli místo, kde mohli uplatnit své schopnosti a zručnosti. Výměna nových idejí byla takto ve všech směrech mnohem snazší. K šíření informací přispívala mnohá media: exploze na poli knihtisku nejen v podobě vědecké a krásné literatury, knih předloh, ale také novin, grafických listů, letáků atd. Pro Evropu ve druhé polovině 16. století byl charakteristický rychlý růst vzdělanosti v mnohem širším spektru společnosti, snazší přístup ke zdrojům informací. Tehdy se také změnila politická sféra zájmů. Habsburkové, nejmocnější evropská dynastie, se rozhodli rozdělit svou vládu nad obrovským teritoriem, kterému vládli, na dva celky. Jedna část zůstala pod španělským vlivem a ponechala si královský titul. Druhá byla svěřena, po smrti Karla V. i spolu s titulem císaře Svaté říše římské německého národa, jeho mladšímu bratrovi, Ferdinandu I. Ten však, jako ostatně i jeho nástupci, těžce nesli snahu španělských Habsburků, poručníkovat jim. Určité napětí mezi dvěma větvemi jednoho rodu nepřispívalo ke klidu na evropském teritoriu a mělo své důsledky jak ve sféře politické, tak i náboženské.

2-3/

Základy vzdělání získal Rudolf II. nepochybně na vídeňském dvoře svého otce, Maxmiliána II. Tam je třeba hledat určitou dvojkolejnost v jeho výchově: otec byl ve věcech víry velmi tolerantní, inklinující k protestantismu, kdežto matka, Marie Španělská, byla bigotní katolička a snažila se výchovu svých dětí orientovat tím směrem. Proto byli mladičci princové Rudolf a Ernst posláni do Madridu, ke španělskému králi Filipu II., který měl dohlédnout na jejich dokonalou katolickou výchovu. Ve Španělsku se výchovy princů ujali jejich učitelé z Vídně, především doktor Johannes Tonner. Dohlížel na ni také jejich hofmistr Adam z Dietrichsteinu. Váha společenského a duchovního vzdělávání byla především na španělské straně, podílel se na ni také sám Filip II. Každý den přicházel za svými synovci a povídal si s nimi. Princové se účastnili se spolu s jeho dvorem všech dvorských slavností, ty je však nesměly odvádět od výuky jazyků, matematiky, historie a dalších oborů, připravujících je na jejich budoucí vladařské povinnosti. Král Filip II. byl charismatickou osobností vyvolávající hluboký respekt, až strach, při audiencích a vystoupeních na veřejnosti. Tomuto jeho kouzlu oba princové podlehli a přejali jeho způsob vystupování. Když se vrátili domu na císařský dvůr, nebyli přijati právě vlídně. Vídeňský dvůr byl hlučný, plný radovánek, hostin a slavností, nepotrpěl si na upjatou španělskou etiketu, kterou si princové Rudolf a Ernst osvojili. Proto zde bylo jejich vystupování považováno za arogantní a povýšenecké. Mladý Rudolf II. jako panovník převzal navíc do značné míry i způsob vlády Filipa II., nechuť k rychlému rozhodování, odkládání nepřijemných jednání. To, co bylo často na veřejnosti chápáno jako neschopnost vládnout, nezájem o státnické záležitosti, byla ve skutečnosti snaha udržovat rovnováhu sil mezi politickými protivníky, vyhýbat se podpoře jedné či druhé znesvářené strany.

4/

Slohová cvičení, která mladí princové Rudolf a Ernst vypracovávali za svého pobytu na španělském dvoře, svědčí o tom, že dostávali za úkol zaujmout protichůdná stanoviska k jedné konkrétní politické události. Museli obhajovat své rozhodnutí, a tak se učili zvažovat všechny aspekty problému, hledat optimální řešení, což ve vypjaté atmosféře politických a válečných konfliktů nebylo snadné. Poučení v minulosti nacházeli v literatuře, kterou z části studovali jako povinnou četbu, ale bohatá knihovna jak v Madridu, tak později ve Vídni jim poskytovala možnost výběru podle vlastního zájmu. Ideální panovník měl obsáhnout všechno dosažitelné poznání a vědění, aby mohl dobře vládnout, měl mít na svém dvoře všechno, co stvořila příroda a co vytvořil člověk, aby poznal všechna tajemství světa a kosmu. Jen tak mohl získat respekt v říši, které vládl, být dokonalým panovníkem. Inspirován tím, co všechno bylo v tomto smyslu dostupné na španělském dvoře Filipa II., začal si Rudolf II. budovat takové prostředí také ve své pražské rezidenci. „Příruční“

knihovna, kterou měl k dispozici v prostorách svých sbírek, svědčí o širokém spektru informací – od politických a historických spisů přes geografickou literaturu, životopisy umělců, ikonologie, vědecká díla, beletrii a mnoho dalších žánrů. To všechno mohlo sloužit, a také sloužilo jak ke studiu předmětů sbírek, tak k inspiraci pro vznik nových děl.

5/

Už za Maxmiliána II. se na císařském dvoře ve Vídni shromáždila významná skupina učenců, jejichž zájem se soustřeďoval především na přírodní vědy. Císař je nejen podporoval, sám se také na experimentování podílel. Rudolf II. tedy našel i ve svém otci vzor svého budoucího snažení a ve skupině jeho vědců a umělců řadu vhodných osobností, které se snažil získat do svých služeb v Praze. Ti, kteří se přestěhovali na Pražský hrad, stáli pak na počátku onoho období, které označujeme jako rudolfínská doba. Reprezentovali ji umělci a významní představitelé astronomie, chemie, botaniky, zoologie, medicíny, mineralogie, stavby vědeckých přístrojů a mnoha dalších oborů, kteří v Praze našli stejně příznivé klima pro svou práci, jako ve Vídni. Záhy je zde doplnili nově příchozí umělci a vědci, kteří potom z Pražského hradu vytvořili onu Mekku věd a umění, která město proslavila po celém tehdejší světě.

Jak vyplývá z výše řečeného, rudolfínská doba byla logickým vyústěním vývoje, který se udál na habsburských dvorech jak ve Španělsku, tak ve Střední Evropě. Filip II., Ferdinand I., Maxmilián II. a arcivévoda Ferdinand Tyrolský mohou být považováni za důstojné předchůdce a inspirátory Rudolfa II. jako sběratele a mecenáše věd a umění.

6/

Růst vzdělanosti, volný pohyb myšlenek byl pro Evropu 2. poloviny 16. století charakteristický, stejně tak jako migrace osob. Mělo to svůj ohlas i ve světě umění, v rozšíření internacionálního stylu, pozdního manýrismu, k jehož formování přispěla významně také skupina umělců působících na Pražském hradě. Nebyly to však jen urozené dvory, které byly novým uměleckým stylem a novými myšlenkovými proudy ovlivněny. Inventáře měšťanských domů naznačují, že i v nich byly bohaté knihovny, zdobila je umělecká díla, která odpovídala současným trendům v rozmanitosti žánrů, že i v této společenské vrstvě byli sběratelé a příznivci vědy. Zpochybnění tradičních jistot, hledání nových duchovních hodnot, které se projevilo např. v exaltovaných formách manýristického umění, vedlo paradoxně také k novému zájmu o realitu světa, který nás obklopuje, a to nejen ve výtvarném umění, ale i ve hledání nových zákonů jeho podstaty a existence. Tak byly dány základy pro zrození umění realismu 17. století, generace racionalistů našla živnou půdu pro své nové ideje.

7/

Kromě obecně formulovaného úvodu k žádosti o finanční příspěvek na dobudování pražské rezidence, který v roce 1583 přednesl na zasedání českého sněmu, neexistuje žádné jiné písemné svědectví o tom, proč si Rudolf si zvolil Prahu za svou trvalou rezidenci. Důvodů bylo jistě mnoho. Uvědomoval si, že věnec hraničních českých hor ho před nebezpečím tureckých nájezdů může ochránit lépe, než do uherské nížiny otevřená Vídeň. Tam sídlili členové císařské rodiny, především autoritářská matka, kteří mu vnucovali svou vlastní představu o výkonu jeho vladařských povinností. Chtěli ho dokonce opakovaně zbavit moci, přinutit, aby upřednostnil katolickou stranu, která měla ve Vídni silné pozice a v arcibiskupovi mocného muže. Rudolf II. až do své smrti zůstal věrným katolíkem, po otci však zdědil velkou míru náboženské tolerance. V posuzování lidí se řídil jejich schopnostmi, vzdělaností, nadáním, a to bez ohledu na jejich příslušnost k té které církvi. Praha byla v tom ohledu mnohem otevřenější a tolerantnější, cizincům se jevila jako skutečný Babylon nejen jazykový, ale i konfesní. Rudolf II. navštívil Prahu už jako chlapec při korunovaci svého otce v roce 1564 a zažil ji čerstvě proměněnou do renesanční podoby díky rozsáhlým stavebním aktivitám svého děda Ferdinanda I. Pražský hrad poskytoval veškerý komfort, který se vyžadoval od honosné moderní rezidence. Jeho areál, doplněný o nádhernou rozsáhlou zahradu se vzácnými květinami a rostlinami dovezenými ze všech koutů světa, byl izolován od města, shlížel z výše hradního ostrohu na život v něm. Na severní straně areálu měla rezidence volný přístup málo zalidněným terénem do obor a lesů, které sloužily lovecké zábavě dvora.

Rudolf už při přípravách na svou korunovaci v Praze poznal, že českému kurfiřtu patří významné postavení v Říši, že území Čech je důležité svou polohou uprostřed Říše nejen mocensky, ale svým bohatým surovinovým zázemím, vyspělým zemědělstvím a široce rozvinutou řemeslnou výrobou všeho druhu také hospodářsky, což ostatně platilo až hluboko do 19. století. Rudolf II. si uvědomoval, že mu Čechy mohou zajistit určitou stabilitu jeho vlády a usazením se v Praze stvrdil slib, který dal už i Ferdinand I., že se bude během svého panování co nejvíce zdržovat v Čechách. V Praze neměl žádné jazykové problémy, žilo tu tolik

národností, kolik jazyků Rudolf znal a ještě víc. Byla tu především početná německá, italská a španělská komunita, a také mnozí vzdělaní lidé, kteří byli schopni nejen psát, ale i konverzovat latinsky. Mnohonárodnostní složení obyvatelstva podporovalo nutnost vzájemné tolerance mezi lidmi, kterou císař dával najevo tím, že do dvorských služeb přijímal vhodné osoby bez ohledu na jejich původ. Když Rudolf II. vyhlásil Prahu za svou trvalou rezidenci, přenesla se sem veškerá diplomatická aktivita, cizí dvory zde zakládaly trvalé diplomatické mise, přijížděla sem oficiální poselstva panujících domů, odehrávala se zde významná politická jednání. Praha se stala politickým a společenským centrem Říše, díky císařově zálibě v umění a vědě začal rychle narůstat také její význam kulturní.

8/

Propojení mezi jednotlivými územními celky v Evropě bylo dáno nejen tradičními cestovními trasami. Fungovala také pošta, jejíž služby byly snad i rychlejší, než je tomu dnes. Už za devět dní potom, co Galileo pomocí vlastnoručně sestaveného dalekohledu objevil Jupiterovy měsíce, došla o tom zpráva do Prahy a Rudolfovi hvězdáři i císař sám si mohli z ochozu letohrádku královny Anny v Královské zahradě ověřit jeho objev. Svět byl vlastně malý, urozené dvory spolu komunikovaly nejen o věcech politických, ale i kulturních. Francesco Carrai nedávno publikoval zprávy o výměně informací o stavbách, které na Pražském hradě prováděl florentský architekt Gargioli, a které zaujaly natolik, že jím navržené oválné schodiště doporučoval Bernardo Buontalenti Francesku I. dei Medici realizovat také na vévodském dvoře ve Florencii. Rudolf II. si potom, co přesídlil do Prahy, nechal posílat z Madridu plány všech nových staveb Filipa II., aby se jimi inspiroval při budování své rezidence na Pražském hradě. Zajímaly ho především stavby věnované královským sbírkám a uměleckým dílnám, sbírkám a dílnám, protože něco podobného zamýšlel vybudovat v Praze. Kontakt císařské rezidence se světem byl bezprostřední a velmi živý. Když si Rudolf vybíral umělce do svých služeb, nechával si radit od těch, kteří zde už pracovali. Ti doporučovali své kolegy, se kterými se potkali a spolupracovali při svém putování Evropou. V roce 1585 se shodou okolností ve Florencii sešlo několik severských umělců: sochař Adriaen de Vries, malíři Hans von Aachen, Joseph Heintz st. a snad i další, aby se později opět všichni nakonec shledali v Praze potom, co prošli prací i jinými zeměmi. Podstatná část kolonie dvorských umělců, která se shromáždila na dvoře Rudolf II., získala zkušenosti nejen ve stejných uměleckých centrech Evropy, pracovala dříve pro stejné objednavatele, ale vázaly ji i přátelské kontakty, které ti lidé získali o několik let dříve na úplně jiném místě Evropy.

9-13/

Základ skupiny dvorských umělců Rudolfa II. tvořili malíři a sochaři, které mladý panovník převzal po svém otci, Maxmiliánu II.: Bartholomeus Spranger a Hans Mont. Za malíře Giuseppe Arcimbolda vděčil dokonce Ferdinandu I. Také všestranně orientovaný Jacopo Strada patřil ke starší generaci vyškolené v Itálii. Rudolf, kterého nepochybně Arcimboldovo umění zaujalo svou fantaskní podobou, stejně tak jako široký rámec aktivit Stradových, našel však zalíbení v nové nastupující generaci, která patřila k reprezentantům pozdního internacionálního manýrismu. Spranger a Mont byli odchovanci generace italských umělců, kteří pracovali na velkých zakázkách v Římě, Florencii a dalších městech, za sochaře jmenujme alespoň Giambolognu a za malíře bratry Zuccari. Pražské dvorské prostředí bylo nesmírně stimulující, císař dal svým umělcům volnost, podporoval především jejich kreativitu, jen málo se zajímal o vnější reprezentaci, protože mu mnohem více šlo o zajímavé ztvárnění sofistikovaného obsahu díla. Nejvýznamnějším „ideologem“ byl humanisticky nesmírně vzdělaný Joris Hoefnagel, malíř-miniaturista, také básník a tvůrce ideově náplně nejen vlastních obrazů, ale také svých kolegů, malířů a grafiků, s nimiž úzce spolupracoval dokonce na společných dílech. Příkladem takové spolupráce byly grafické listy, k nimž libreto dodal Hoefnagel, kreslenou podobu jim dal Hans von Aachen a do měděné desky je vyryl Aegidius Sadeler.

Rudolf II. na jedné straně velmi obdivoval díla mistrů, kteří byli schopni vytvářet díla s mnohovrstevným obsahem – malířů Sprangera, Aachena, Heintze, Gundelacha, sochaře Vriese a mnoha dalších, na druhé straně ho stejně intenzivně zaujalo umění těch dvorních umělců, kteří dovedli reprodukovat reálný svět, který je obklopoval. Inspirací jim byla díla Albrechta Dürera a Pietera Bruegela st., dvou starších mistrů, která císař obdivoval a v hojné míře vlastnil ve svých sbírkách. Krajinař Pieter Stevens své obrazy a kresby přece jen ještě komponoval z jednotlivých reálných motivů, Roelant Savery a zlatník Paulus van Vianen vycházeli do města, příměstské krajiny a okolních lesů, aby především ve svých kresbách zachytili život kolem sebe ve zcela nepřikrášlené podobě. Díky takové tvorbě byl v Praze dán základ realistické krajinomalby, květinového zátiší, zvířecího žánru a mnoha dalších oborů, které se v plné šíři rozvinuly v průběhu 17. století už na jiných místech Evropy, především v Nizozemí.

I mezi malíři-figuralisty byli někteří, jejichž tvorba měla rovněž několik poloh. Hans von Aachen např. byl vedle Sprangera nejvýznamnějším představitelem pozdního internacionálního manýrismu na rudolfinském

dvoře, zároveň ale také vynikající malíř portrétů a žánrových obrazů, v nichž v mnohém přešel Rembrandta o několik desetiletí.

Zájem o přírodu, nesmírnou rozmanitost jejich forem a tvarů se výrazně projevila i ve výtvorech uměleckého řemesla. Vynikající mistři, kteří působili na dvoře Rudolfa II, řezáč drahých kamenů Ottavio Miseroni, řezbář z rohoviny, slonoviny a vzácných ořechů Nikolaje Pfaff, zlatník Paulus van Vianen dovedli tvarovat svá díla z tvrdých materiálů tak, jako by byly modelovány z vosku. Výrobci hodin, matematických, astronomických a jiných přístrojů - Hans Vermayen, Erasmus Habermel, Jost Bürgi ad. je dovedli zdobit tak, že právem stály v rudolfínské kunstkomoře vedle vzácných zlatnických prací a jiných uměleckých děl. Úzký přátelský vztah a výměna názorů existovaly i mezi umělci a vědci – Aachen se např. přátelil s Keplerem a ten zase úzce spolupracoval s Bürgim.

14/

Grafické listy reprodukcující kompozice rudolfínských mistrů se rychle rozšířily nejen po celé Evropě, ale pronikly i do zámoří a do Orientu. Vděčíme jim proto nejen za svědectví o oblíbě a inspirativnosti jejich tvorby, často jsou to jediné doklady o zaniklých dílech rudolfínských mistrů, obrazech, sochách, umělecko řemeslné produkci, které v průběhu času zanikly. Totiž platí o knihách, jejichž prostřednictvím se dozvídáme o významných vědeckých pracích, které vznikly v Praze na Rudolfově dvoře pod jeho patronací a často na základě studijního materiálu, který byl shromážděn v císařských sbírkách. Za mnohé jmenujme především spisy Johanese Keplera nebo mineralogickou systematiku Anselma Boetia de Boot.

15/

Alchymie v 16. století měla trochu jiný charakter, než co si pod tím slovem představujeme dnes. Vedle šarlatánů, kteří tvrdili, že dovedou zhotovit kámen mudrců nebo elixír života, existovali i učenci, které bychom dnes spíše označili jako chemiky. Rudolf II. rozhodně nepatřil k těm lehkověrným, kteří na svém dvoře dávali příležitost každému, kdo sliboval nevídané efekty. Nový adept musel nejdříve projít odbornou zkouškou, než získal své místo u dvora. Císař sám byl zběhlý v odborné literatuře, takže mohl posoudit kvality zájemce o vstup do dvorských služeb. Ti z alchymistů, kteří se odebrali na rožmberský dvůr do Třeboně, měli rozhodně větší šance na vlídné přijetí, a proto se také tam shromáždilo mnohem více šarlatánů, než v Praze. Hradní alchymie měla blíže k chemii: vztah alchymie k chemii byl tehdy podobný jako mezi astronomií a astrologií. Byly to tehdy dvě úzce provázané strany jedné mince, přičemž ta exaktnější, v tomto případě chemická, měla dalekosáhlý význam pro budoucí vývoj této disciplíny.

16-17/

O představu tajemné rudolfínské Prahy a Pražského hradu plného bizarních sbírek, obskurních učenců, umělců a šarlatánů všeho druhu se zasloužilo především 19. století. Až do 18. století byla doba Rudolfa II. chápána jako významné období třiceti šesti let relativního míru v Evropě, udržování tureckého nebezpečí v dostatečné vzdálenosti od středoevropského prostoru. Teprve tehdy, kdy byla porušena politická rovnováha sil mezi protestanty a katolíky a císařova přízeň za Rudolfova nástupce Matyáše se přiklonila zcela na katolickou stranu, roztočila se spirála lokálních konfliktů a vyústila v konflikt, který zasáhl celou Evropu. Válka česká byla ouverturou ke Třicetileté válce; pro generaci dvacátých a třicátých let 17. století byla rudolfínská doba zlatý věk věd, umění a míru. Teprve v 19. století, kdy nacionalismus posiloval povědomí národních celků a zdůrazňoval potřebu jejich nové samostatné existence, vzrůstal ve velkých nadnárodních celcích antagonismus mezi jednotlivými národy, které v nich byly spojeny. Rudolf II. a jeho doba se staly obětí tohoto způsobu myšlení. Pro Rakušany byl Rudolf II. odrodilec, který zradil svůj původ o přenesl císařskou rezidenci do Prahy. Pro Čechy byl zase nemilovaný Habsburk, který do Prahy přivolal řadu cizinců, kteří se zde uplatnili na jejich úkor.

Romantismus 19. století využil řady legend, které kolem osoby Rudolfa II., jeho dvora a Prahy přelomu 16. a 17. století vznikly a jejich literární zpracování, za časté velmi poutavé, se pak stalo oficiální představou o rudolfínské době. Trvalo téměř dvě století, bylo otázkou nejen změny vkusu, ale především nového bádání, aby se rudolfínské době začalo dostávat postupně nového ocenění, nejprve zásluhou historiků umění, kteří upozornili na vysokou kvalitu umělecké produkce, která na císařském dvoře vznikala. K nim se připojili také historikové vědy a obecní historikové, a tak je dnes toto období chápáno jako po všech stránkách významné, znamenající důležitou etapu v dějinách raného novověku, a to nejen v umění – přechod od internacionálního manýrismu k baroku na jedné straně a k realismu na druhé, ale i ve sféře filozofické a politické.

18/

To, co se můžeme od rudolfínské doby naučit, je především velká víra v sílu poznání, podpora lidské kreativity nejen v umění, ale i ve vědě, a především tolerance v přístupu k lidem. Rudolf II. si na lidech cenil to, co umějí, v čem vynikají. Jen díky této jeho devíze se v Praze sešla pestrá společnost, která z císařské rezidence udělala významné evropské duchovní a kulturní centrum. Rudolf II. měl rovněž značnou schopnost vyvažovat vliv jednotlivých vlivných mocenských skupin společnosti. Obdivně se o tom vyjádřil Johannes Keller ještě dříve, než vstoupil do císařských služeb. Rudolfův zdánlivý odpor k rozhodování byl ve skutečnosti veden snahou nezvýhodňovat tu či onu mocenskou skupinu, aby tím neporušil rovnováhu různých politických sil. V okamžiku, kdy ho na císařském trůně nahradil jeho bratr Matyáš jednoznačně podporující prokatolickou stranu, porušil tuto rovnováhu a snahu o snášenlivost. Nic už nemohlo zabránit tomu, aby Evropu nezachvátil válečný konflikt, který pak trval celých třicet let.

19/

Rudolf II. měl nepochybně osobní zásluhu na tom, že se v Praze vytvořilo významné politické, společenské, vědecké a kulturní centrum, které udávalo tón i daleko za hranicemi Říše. Nebýt jeho, sotva by se tu shromáždila tak velká mezinárodní společnost, nepřijížděly by sem tak významné osobnosti, jako byl Giordano Bruno, Sir Philip Sydney, Jan Brueghel st., neusazovali by se zde významní učenci a umělci, ani by tu nepůsobili významní diplomaté a neobjevovala by se zde poselstva předních evropských dvorů. Slavný nizozemský malíř a životopisec Karel von Mander by o Praze sotva napsal, že je to Mekka, kam se mají lidé vydat, aby poznali pravou kolébku umění.

Rozhovor s panem profesorem Jiří Pešek

Otázka č.1

Vědění v druhé polovině 16. století je zásadně ovlivněno humanismem a renesancí, je zrodem moderní vědy tak, jak jí známe dnes. To znamená přechodem od scholastiky k něčemu rámcově úplně jinému, modernějšímu a je podstatné, že Praha nezůstala mimo tyto kontexty, ale že pražská univerzita respektive obě pražské university, protože v Praze od roku 1556 vedle starého Karlova učení byla také jezuitská kolej, potom akademie, universita, takže Praha se stala jedním z významných center vzdělanosti a o to zajímavějším centrem, protože se zde stýkaly ty protestantské formy s tím, co bylo nově formulováno jako potridentská katolická věda, takže tady bylo velice bohaté spektrum názorů a v Praze bylo možno zažít všechno z toho od ramizmu po tradiční aristotelismus až k jezuitskému tehdy mladému a modernímu způsobu výuky a vedle toho tady byla celá řada privátních učenců, kteří spolupracovali s panovnickým dvorem, ale zároveň řada profesorů pražské univerzity i když byli protestanti měla vynikající vztah k rudolfinskému dvoru a kooperovali s rudolfinskými učenými. To platí například o astronomu a matematiku rektoru Karlovy university, který byl blízkým přítelem Keplera a celé řady dalších osobností.

Otázka č.2

Rudolf II. samozřejmě nenavštěvoval tradiční univerzitu. Rudolf II. musel trávit své dětství a mládí ve Španělsku, trošku jako rukojmí, protože jeho otec měl příliš blízko k protestantům a španělští Habsburkové chtěli mít jistotu, že princ bude řádně katolicky vychován. A proto ho také samozřejmě vychovávali učenci a z části i kněží z okruhu španělského dvora, což bylo zase vynikající intelektuální centrum za Filipa II. Takže on měl z hlediska intelektuálního rozvoje nejlepší podmínky a je možno vycházet také z toho, že toho také bohatě využil, ale samozřejmě nikoliv na formální bázi, ale cestou privátních učitelů, kteří docházeli ke dvoru a učili mladého prince, ale tak tomu bylo ve většině panovnických dvorů až do dvacátého století.

Otázka č.3

Znamená to, že Rudolf neměl formální vzdělání, ale byl kompetentní v celé řadě oborů. My to vnímáme prostřednictvím věd a uměleckých aktivit, v nichž působil nejen jako zainteresovaný recipient, ale kde právě dával impulsy, kde vlastně zadával specifické, velmi inovativní úkoly svým vědcům a svým umělcům, a to by nemohl udělat člověk, který by byl jen povrchový diletant. Znamená to, že on využil pobytu ve Španělsku k tomu, aby se seznámil s obsáhlými sbírkami a literaturou. Pokud vím, tak bližší výzkum jeho vzdělanostního kurikula zatím nikdo neudělal. Je to i dáno tím, že vlastně provádět výzkum ve Španělsku bylo do pádu Frankovy diktatury a tady naší komunistické diktatury velmi komplikované.

Otázka č.4

Je otázka, co bylo vlastně dominantním zájmem Rudolfa. Je tady ohromná šíře jeho intelektuální angažovanosti, která sahá na jedné straně od astronomie, astrologie, matematiky, je to doba, kdy se začíná s propočty té nebeské matematiky, ale zároveň Rudolf se angažoval i v oblasti chemie. Dnešní pojmání alchymie už si z toho nedělá takovou legraci jako před časem. Vnímáme to v dobovém kontextu společně s filosofií, s přírodní filosofií, s paracelsismem. No a na to potom navazovala celá řada jiných věcí. On byl zcela jistě kompetentní i v mechanice, ale vzhledem k tomu, že inicioval při pražském dvoře založení pražské botanické zahrady, zoologické zahrady, a zjevně se v tom vyznal, musel mít znalosti z těchto oborů. A právě v kontextu s jeho vlastně podněty pro výtvarnou scénu, je evidentní, že měl znalosti z antické mytologie, že se orientoval v dobových knihách emblematické, že měl vlastně rozsáhlé humanistické i výtvarné vzdělání. Rudolf, jakožto panovník, a nikoliv tedy umělec, ale zároveň byl dobovým vzdělavcem na nejvyšší možné úrovni. A ta doba preferovala tento komplexní typ vzdělanosti. Konec konců pro Čechy pak hraje velkou roli Komenský, který se opět snaží obsáhnout svým dílem celý ten gigantický oblouk, tu klenbu lidského vědění a umění.

Otázka č.5

Vědění ve Vídni a v Praze se opíralo především o univerzitu, o společenství akademicky vzdělaných profesorů a v druhé, stejně tak významné rovině, o dvorský okruh umělců, vědců. A dokonce, když někdo chtěl získat universitní hodnosti, které se tehdy na universitě v západní Evropě neudělovaly, to byly doktoráty, ať už medicíny nebo právě některých těch věd, tak ty se právě obhajovaly před okruhem dvorních učenců, a ty diplomy pak nevystavovala universita, ale panovník. To jsou poněkud z našeho pohledu atypické postupy, ale v té době to bylo běžné. Ti lidé chodili vlastně na akademické cesty po Evropě, třeba do Itálie nebo do Francie, ale titul, který zakládá jejich profesní kariéru, získávali u dvora. Toto propojení universitního prostředí a prostředí dvorského učení je velice závažné.

Otázka č.6

Srovnáváme-li vědění v Itálii, Anglii, Francii a Španělsku tak Rusko bych nechal stranou. To je v té době divoká země. Navíc v té době, okolo roku 1600 se zmítá v občanských válkách s Muty a Turecko je něco, co já neznám, i když Turecko je samozřejmě velmi vzdělaná kultura v té době, ale když zůstaneme v tom okruhu té západokřesťanské učenosti, tak standard představují university, proto také bylo možné přejít z Prahy do Paříže nebo do Londýna, Benátek či Říma, takže tady ta učenost měla standardní, základní, tedy standardem nároku v oblasti skládání universitních gradů daný rozměr. Ti učenci hovořili latinsky, a tím pádem si rozuměli. I když hovořili o vědě, o filosofii, o víně, o ženách, stále hovořili latinsky a vycházeli z antické vzdělanosti, která byla bází jejich vlastního myšlenkového světa, a proto také nacházíme tolik významných osobností, které procházejí těmi universitami a dvory. Dalo by se říci, že ta kulturní, a umělecká, vědecká úroveň Evropy této doby je více universální než kdykoli předtím a dlouhá století kdykoli potom. Doba okolo roku 1600 je jedna z nejotevřenějších a nejsvobodnějších epoch Evropské vzdělanosti.

Otázka č.7

Když se ptáme proč Rudolf zvolil Prahu za své sídlo, proč nezůstal ve Vídni, kde žil jeho otec Maxmilián II., najdeme více důvodů. Jedním z nich je návaznost na tradici pražského dvora na Ferdinanda II. Tyrolského, který tu sídlil 1548-1565. Druhým je samozřejmě trvalé ohrožení Vídně tureckými nájezdy, ale také koneckonců proto, že Praha byla daleko větší než Vídeň. Tuším, že to teritorium bylo asi šestkrát větší, to karlovské založení je fantastické a Praha byla a je krásné město. A proto měl Rudolf velice dobré pochopení, jemu se v Praze zcela evidentně líbilo a měl rád i zázemí Prahy – lovecké zámečky – jezdil na zámek do Brandýsa. Praha mu tedy zjevně učarovala jako prostředí, ale zároveň rozsáhlý areál hradu, který se přestavoval a modernizoval mu skýtal možnosti být zároveň v centru evropského dění, ale zároveň mít dostatek prostoru pro svou intimitu, ať už pro svoji úplnou osamělost nebo pro prostory, kam unikal ke svým vědcům, umělcům a konstruktérům. Tedy Praha ho fascinovala takovýmto způsobem.

Otázka č.8

Praha nebyla izolované město. My víme díky výzkumu, zejména u historiků umění, o nesmírně intenzivních stycích z řadou italských dvorů, zejména s florentinským dvorem, ale ne jenom s ním, s centry umění i vzdělanosti v Nizozemí, ale samozřejmě se Španělskem. Vedle toho měla Praha živou komunikaci s jihoněmeckými akademickými, obchodními a tvůrčími centry, jako byl Norimberk nebo Augšpurk a mimořádně intenzivní styky byly se saským dvorem v Drážďanech. To byla výměna řemeslníků, umělců, nákupy, objednávky, samozřejmě oběh literatury, která tu byla zprostředkovávána v ohromných objemech, které dneska známe díky inventářům dobových knihoven. Čili tady nebyly hranice, které by nešlo překročit. Praha byla součástí této mezinárodní intelektuální a umělecké sítě.

Otázka č.9

Rudolfův dvůr byl rozsáhlý. Kolegyně Hauzenblázová vydala v letošním roce edici “hóvštátu”, která nás poučuje o tom, kolik a jak významných osobností bylo na dvoře, ať už reálně nebo formálně, zaměstnáno. Samozřejmě to jádro kolem Rudolfa bylo mnohem menší. Tady hrál velikou roli český, původně profesor Pražské university, potom zemský lékař a potom Rudolfův dlouholetý vědecký poradce Tadeáš Hájek z Hájku. Po stránce umělecké byl Rudolfův důvěrník, rádcem, ale také tím, kdo organizoval to společenství malíř – Bartoloměj Šprangl. A tito dva vlastně vytvářeli a dotvářeli tu skupinu vědců a umělců, kteří byli Rudolfovi nejbližší, a kam patřil například malíř Hanz von Achen, Josef Heinz, z vědců samozřejmě Tycho de Brahé, Johan Kepler, kam patřili mechanici, tj. tvůrci vědeckých přístrojů, které byly také krásné, jako byl Jost Burgi anebo Habermel. To znamená, tady se setkávala elita tehdejšího tvůrčího světa, a bylo to dáno tím, že ti organizátoři velmi jasně věděli, na kterém dvoře kdo působí, a jak někoho do Prahy zlákat. To znamená tady byla mezioborová, mezinárodní, velmi zajímavá společnost.

Otázka č.10

Rudolf nebyl jenom ten, kdo platí, kdo má klasické zakázky ve smyslu reprezentace. Rudolf byl invenční osobnost, která motivovala své vědce, umělce, aby přesahovali hranice dosavadního. To znamená že se s nimi dokázal neformálně o těch věcech bavit. To bylo porušení španělské etikety, ale on v jisté intimitě ateliérů a dílen dokázal zcela evidentně přímo komunikovat, dávat zakázky, definovat vědecké, mechanické a umělecké úkony, které od těch lidí očekával, a které jim byly výzvou, jak se s tím vyrovnat. Takže on byl duší tohoto světa. Dá se to charakterizovat v oblasti výtvarného umění třeba tím, že chtěl, aby se ztvárnila některá témata, která nebyla tradičně obvyklá, metodami, technikami a přístupy, které měli umělci, které on uznával. To znamená, že poslal lidi, aby malovali přírodu jako Durer nebo aby se přiblížili některým tématům tak, jako velcí italští umělci, ale zároveň aby tam bylo něco, co je odlišné, aby pronikli až do hloubky toho postupu a malovali to nově nebo aby starými metodami malovali nová témata. A podobně zjevně inicioval práci svých vědců.

Otázka č.11

Ptáme-li se jaké umělecké zakázky zadával Rudolf, musíme jít asi do oblasti výtvarného umění, a tady je to především rozsáhlá oblast vlastně manýristického aktového umění, malířství, které je spojeno především s génii jako byl Hans von Achen a Bartoloměj Šprangl, tj. ženské tělo ve smyslu anticko-moderního tématu samo o sobě a zároveň něco co zcela vybočuje z dosavadního pojmání lidského těla, akt jako něco co je v té chvíli v Evropě naprosto moderní. Návštěvníci sbírek z toho byli vytřeštění, protože na tolik nahoty nebyli zvyklí, s výjimkou prarodičů Adama a Evy, ale tady skutečně se odehrávalo otevření další kapitoly evropského malířství. Podobně tomu bylo s krajinomalbou, která se v Praze rozebíhá ohromně intenzivním způsobem. A ještě jedna věc tu byla zásadní. Rudolf nechával díla, která mu připadala jako klíčová, velmi rychle přepracovat do podoby grafických listů, a rozesílal je po ostatních dvorech, to znamená, že tady byla velmi rychlá komunikace, tady se vyměňovaly nápady, podněty, které vlastně obcházeli celou Evropu. Myslím, že podle toho, co dokládají historici umění, zrod aktové malby a krajinomalby patří asi k největším originálním výkonům rudolfínské Prahy.

Otázka č.12

A když se potom otočíme k té vědě, tak tady samozřejmě probíhala řada let, řadu desetiletí, zásadní astronomická diskuse. Právě tady Tadeáš Hájek z Hájku, Tycho de Brahe, to byli vynikající pozorovatelé, kteří na základě svých pozorování, zejména komet a supernov, nabourávali dosavadní představu o charakteru vesmíru, a když potom přišel ze Štýrského Hradce Johan Kepler, luterán na císařském katolickém dvoře, člověk s velkou matematickou invencí, dokázal načrtnout základy těch svých zákonů o oběhu planet, to znamená, že se tady rodí moderní evropská astronomie, ale s tím smyslem, že se otvírá nová kapitola evropské filosofie. To je něco zcela fascinujícího a zároveň tady zcela evidentně probíhala diskuse o těch věcech. To tedy nebylo uzavřené prostředí, ale ty názory prosakovaly do universitního prostředí i do širších dvorských kruhů.

Otázka č.13

Praha rudolfínské doby prožívá konjunkturu svého knihtisku, to znamená, že Praha dokáže konkurovat některým zahraničním centrům a tady se tiskne řada zcela zásadních vědeckých děl. Rada dalších prací rudolfínských vědců se ovšem také tiskla ve slavných švýcarských nebo jihoněmeckých oficínách, a právě tady ten zvyk velmi rychle informovat cestou publikovaných dopisů o nových objevech, je charakteristický pro tuto dobu. S tím se pojí schopnost převádět výtvarná díla, tady nám vlastně mizí rozdíl mezi výtvarným a vědeckým dílem velmi často, čili grafické zpracování, ať už uměleckých nebo vědeckých výstupů, které je tištěno a rozesílá se do celé vzdělané Evropy. To je ta vědecká nadnárodní, nadregionální a nadlokální komunikace, která zcela integrálně k Praze patřila, ale nejen za Rudolfa, ale právě už od doby Ferdinanda II. Tyrolského, který byl velice blízký třeba slavné Melantrišské tiskárně, která sídlila na Starém městě pražském, ale v Praze se tisklo česky, německy, latinsky, řecky, španělsky. Jiří Nigrýn tady vydával El saladas matea flechy???? ve španělštině jeho hudební kompozice. Praha byla skutečně kvalitativně vynikající tiskařské a grafické centrum.

Otázka č.14

Od 60. let se výzkum vrací tady k té kapitole pražských dějin nebo širě evropských dějin, kapitole, která byla dlouho nerespektována nebo vnímána jen jako takové okrajové záležitosti a snaží se velmi soustavně vystopovat tato díla a hlavně uvést je do nějakého kontextu. Není možné od sebe odtrhávat sbírky a tvorbu. Není možno odtrhávat vědeckou práci, filosofickou práci a uměleckou práci. A velká konference k rudolfínské době z roku 1998 se pokusila i formou velkého konferenčního sborníku soustředit ty dosavadní výzkumy, ale i po té řadě desetiletí jsme v řadě ohledů teprve na začátku. Shromažďujeme materiál a snažíme se interpretovat jeho význam v oborech, ale právě i nadoborově, protože to je to typické pro rudolfínskou Prahu – komunikace napříč jednotlivými obory, napříč vědou a uměním, napříč uměleckým řemeslem a obory s tím spojenými. To je to, co nás na celé věci fascinuje a co je na té věci maximálně moderní.

Otázka č.15

Spojitosť umění a alchymie, která velmi často byla vysmívána, byla vlastně taková typická látka pro humoristické filmy. Císařův pekař, Pekařův císař. Když tam Jan Werich jako Rudolf II. odhaluje, že alchymisté si především ve svých baňkách ohřívají párky anebo tam páli slivovici. Tak od toho samozřejmě věda přechází k zjištění, jak významná byla alchymie ve smyslu jednak základů novověké chemie a jednak jak byla propojena s dobou filosofii, mystikou a tímto způsobem i s astronomií a astrologií. Chceme-li pochopit tyto věci, musíme jít k pramenům, k rozsáhlé literatuře, která se dochovala, ale kterou se badatelé teprve nyní učí vnímat a číst, protože ten diskurz tehdejší doby byl v těchto oblastech daleko vzdálenější vlastně moderní vědě a navíc je to doba, která je schopná vnímat třeba i hebrejskou mystiku, a propojení křesťanské a hebrejské mystiky, propojení vědy, filosofie, teologie je bohužel něco, co přesahuje naše dnešní schopnosti.

Otázka č.16

Praha ovšem nebyla místem legend a místem fascinujících zážitků teprve od doby rudolfínské. Nejpozději od doby Karla IV., od půlky 14. století, je Praha fascinujícím městem s celoevropskou přitažlivostí, městem, které láká

svými uměleckými díly, sbírkami ostatků, vynikajícím prostředím a takovými divy techniky jako byl ve vnímání současníků Karlův most, který se potom objevuje jako evropská rarita i v celé řadě doporučení na cesty. A Praha byla obdivuhodná i tím, že to už na přelomu 15. a 16. století bylo jedno z mála míst, kde kvetla hebrejská židovská kultura, vzdělanost, židovský knihtisk. Židovská kultura byla v celé řadě míst střední Evropy okolo roku 1500 tvrdě napadána. Praha je jedním z míst, kde přes všechny excesy vlastně kontinuálně ta židovská kultura fascinujícím způsobem působila, kvetla. Praha je jedno z nejlepších míst evropského židovského knihtisku 16. a 17. století a není náhodou, že tady právě na přelomu 16. a 17. století žili takové osobnosti jako Jehuda Bezaleh, známá jako Rabi Léve, tvůrce mytického Golema, velký filosof a mystik anebo potom řada dalších historiků, matematiků hebrejských.

Tady by se skutečně mělo zdůraznit, že význam pražského židovského města byl něčím unikátním a že vlastně kooperace mezi dvorem a židovskou komunitou – dvůr tu komunitu zcela evidentně finančně vysával – ale na druhé straně jí poskytoval jistou ochranu a i respekt. Dokonce císař Maxmilián to gheto navštívil a naopak císař Rudolf II. přijal četné židovské učence u svého dvora a diskutoval s nimi o filosofii. Tady vzniká velice mnoho z toho mýtu Prahy jako setkání křesťanské a hebrejské kultury. Tady ta židovská mystika, Rabi Léve byl vlastně progresivní tvůrce mystiky, dokonce byl i do té míry radikální mystik, že to bylo i moc na tu pražskou židovskou obec v té původní fázi.

To je skutečně něco, co tehdy bylo i v té právě nekřesťanské, v té hebrejské kultuře Evropy. To bylo něco mimořádného, jedno z největších tvůrčích center, z center, které svými žáky svými náboženskými učenci, svoji tiskovou produkcí vyažovalo do celé Evropy. Ta role židovského města, které po velkém požáru na počátku 90. let 16. století se pod vedením starosty Maisla znovu staví a fascinujícím způsobem obohacuje řadu paláců, řadu výstavních synagog, to je něco, co je zase unikátně evropský fenomén. Bohužel mnoho z toho na konci 17. století vzal další velký požár pryč, ale mnoho z toho dodneška zůstává a patří ke klenotům města Prahy.

Otázka č.17

Studia a umělecká díla, která vznikala na dvoře Rudolfa II., který potom umírá na začátku roku 1612, neskončila se smrtí velkého císaře. Ta kontinuita běží daleko dál a charakteristiky českého baroka a české barokní kultury jsou proto tak specifické a tak zajímavé, že tady ten manýrismus dlouho zachovává své stopy po strážce umělecké, po strážce intelektuální a zcela evidentně odlišuje potom to pražské baroko a české baroko od jiných vrstev. Čili ty stopy rudolfinského umění neodkrývají potom až zájemci pozdního 19. a 20. století, ale ty tady jsou latentně obsaženy. Rudolfinská Praha je něco, co se vtisklo do kulturního charakteru tohoto města velmi intenzivně. Ta kontinuita toho rudolfinského centra hraje v Praze do dneška velikánskou roli.

Otázka č.18

Když se ptáme, co se můžeme naučit z Rudolfinského fenoménu, je to právě ta otevřenost, průnik jednotlivých tvůrčích oblastí, otevřenost vůči novému, ochota experimentovat, ochota jít za hranice obvyklého a velmi intenzivně komunikovat o tom, co dělám jednak s kruhem ostatních přátel, tvůrců, výzkumníků a jednak daleko přes hranice města a země po celé Evropě. Je to vlastně takový fenomén, který se nám dnes na počátku 21. století jeví být zcela zásadní bází pro sjednocení a tvůrčí rozvoj evropské kultury, tak jak se rozvíjí společná Evropa.

Otázka č.19

Když se zkoumá charakter vědy a umění za Rudolfa, je samozřejmé, že ten intelektuální tvůrčí vklad je věcí desítek lidí. Ale Rudolf dokázal ty lidi spojit k úkolům, dokázal je iniciovat k novým a zajímavým tvůrčím výkonům a jeho role jakožto moderně řečeno manažera toho celého společenství byla zásadně významná. Bez jeho zájmu, který byl trvalý a intenzivní se to společenství nemohlo vyvinout a nemělo by tolik klidu a tolik prostředků, aby realizovalo své daleko nadkomerční projekty. On osobně má velikou zásluhu, která je nepominutelná a kterou jeho osobní podivínství nemůže zásadním způsobem zpochybnit

Otázka č.20

Manifestace vědění na dvoře Rudolfa II.? To je otázka, která přesahuje moji schopnost. Já přistupuji k dvoru Rudolfa II., k jeho uměleckému a tvůrčímu centru s takovou tou pokornou zvědavostí někoho, kdo je fascinován při pohledu 400 let zpátky, co všechno se lze dnes z toho naučit, ale jak se to manifestuje, to bohužel nejsem schopen na závěr těchto otázek sdělit.

RUDOLF A PRAŽSKÝ CÍSAŘSKÝ DVŮR

Po pádu Západní říše římské se Evropa rozdělila a vzájemná komunikace jak vně jejích hranic, tak mezi národy, které žily uvnitř, výrazně oslábla. Historický čas jakoby ochrnul a vývoj ve všech oblastech lidského poznání se zastavil.

Ideál sjednocené Evropy, který by si v ničem nezádal s dobou císařského Říma, se přesto udržel při životě. Středověk a jeho teocentrická, uzavřená představa světa ve XII. a XIII. století začali ztrácet na své síle.

Spolu s těmito prvními známkami otevřenosti se začaly rozšiřovat i obzory a započal návrat ke znalostem a k vědění starověku. Muslimský svět, v této době nejpokročilejší civilizace, uchoval a rozvinul znalosti starověku, klasické a alexandrijské doby, a doplnil je prvky chaldejské a egyptské kultury.

Města jako Toledo nebo území jako Sicílie, kde se setkávaly vzájemně odlišné kultury, s podporou tamních vládců, milovníků vědění, zahájily významnou překladatelskou aktivitu i další významné činnosti. V těchto místech, která se díky spojenému úsilí obyvatel stala branami, jimiž vcházelo a bylo rozvíjeno veškeré dosud nahromaděné vědění, žili muslimové, židé a křesťané ve vzájemné shodě a souladu.

Návraty k předchozím kulturám ohlašovaly příchod renesance, a když posléze středověk dorazil ke svému konci, začala si Evropa hledat nové obzory.

V XV. století byly ve Florencii překládány řecké texty, dodané byzantskými vědci, kteří sem dorazili hlavně po pádu Cařihradu.

Byl objeven antický svět v celé jeho kráse: umění, filosofie, vědy, hodnoty a organizace starověkého Říma a Řecka se staly vzory pro všechna odvětví lidského poznání. Společně s vědci a s texty dorazily i starověké mýty a náboženství.

Už v XVI. století bylo zřejmé, že časy se mění: výzkumy, cestování a objevy přinášely nové informace, které už neměly nic společného se schémata zděděnými po starověku. Dosud známý svět se začal rozšiřovat.

Intelektuálové a umělci se už nesnažili pouze napodobovat klasické vzory, vytvářeli základy nové etapy historie.

Když se v roce 1556 vzdal Karel V. trůnu, rozdělila se jeho říše do dvou částí: jeho syn Filip II. měl vládnout ve Španělsku, v Nizozemí a na územích pod vládou katolických králů, zatímco jeho bratr Ferdinand měl převzít vládu ve východní části říše ovládané rakouským panovnickým domem. V roce 1558 se Ferdinand měl stát císařem Svaté říše římské národa německého. Karel doufal, že po Ferdinandově smrti se obě části znovu spojí pod jednou korunou.

Jenže nástupníkem na císařský trůn se po Ferdinandově smrti stal jeho syn Maxmilián, Filip II. s tím souhlasil s podmínkou, že velkovévodové Rudolf a Arnošt, synové jeho sestry Marie a Maxmiliána, odejdou do Španělska, aby se jim tam dostalo náležité náboženské výchovy, protože Maxmiliánova římskokatolická pravověrnost budila pochybnosti.

Evans

Rudolf byl vychováván ve Španělsku od svých jedenácti do devatenácti let. Coby budoucí dědic habsburských rakouských zemí, kde se měl stát císařem, žil na Španělském královském dvoře právě v období, kdy se formovala jeho povaha. Jeho strýc Filip II. chtěl mít jistotu, že ho Španělská větev jeho rodu opravdu náležitě ovlivní. Později však jejich vztah už nebyl tak hladký jako na počátku; Rudolf například důrazně odmítl předem stanovený sňatek se svou sestřenicí, španělskou infantkou a to možná právě kvůli psychickému nátlaku - podobnému spíše nadvládě - používanému španělskými králi vůči jeho osobě. Nakonec se však se španělským vlivem, který na něho na madridském dvoře a v Escorialu měly významné osobnosti Filipova dvora, např. Herrera, přece jen rozumně vyrovnal. V mnoha ohledech se mentalita Rudolfova příliš nelišila od mentality Filipovy, a to není náhoda. Na druhé straně však byli každý jiný, např. vůči náboženské toleranci zaujímal Rudolf jiný postoj než Filip. Jak byl vlastně Rudolf vychováván, o tom se ví jen málo. Známe jména některých profesorů, kteří v té době byli ve Španělsku, a máme seznam knih v madridské knihovně i v Rudolfových sbírkách, chybí ovšem důkazy o tom, že je opravdu četl, a tak si můžeme vytvářet pouze domněnky a činit dohady. Zcela jasné jsou naopak zájmy, které našly svůj výraz ve španělské dobové kultuře: byly kosmopolitní, rozlehlé, odpovídající značnému vlivu této země na oblast prostírající se od západní Evropy až po obě Ameriky a Středomoří.

V roce 1571 se Rudolf vrátil na Maxmiliánův dvůr a byl korunován napřed na krále uherského a českého a poději na císaře Svaté říše římské národa německého.

Celková organizace císařství omezila jeho moc a manévrovací schopnosti. Od samého počátku musel čelit náboženským svárům mezi katolíky a různými protestantskými konfesemi.

Rudolf II. byl sice vládce, ale zajímal se více o umění a vědy než o náboženské války, víru či územní spory. Opustil Vídeň a v roce 1582 přesídlil do Prahy.

Pešek

Když se ptáme proč Rudolf zvolil Prahu za své sídlo, proč nezůstal ve Vídni, kde žil jeho otec Maxmilián II., najdeme více důvodů. Jedním z nich je návaznost na tradici pražského dvora na Ferdinanda II. Tyrolského, který tu sídlil 1548-1565. Druhým je samozřejmě trvalé ohrožení Vídně tureckými nájezdy, ale také koneckonců proto, že Praha byla daleko větší než Vídeň. Tuším, že to teritorium bylo asi šestkrát větší, to karlovské založení je fantastické a Praha byla a je krásné město. A proto měl Rudolf velice dobré pochopení, jemu se v Praze zcela evidentně líbilo a měl rád i zázemí Prahy – lovecké zámečky – jezdil na zámek do Brandýsa. Praha mu tedy zjevně učarovala jako prostředí, ale zároveň rozsáhlý areál hradu, který se přestavoval a modernizoval mu skýtal možnosti být zároveň v centru evropského dění, ale zároveň mít dostatek prostoru pro svou intimitu, ať už pro svoji úplnou osamělost nebo pro prostory, kam unikal ke svým vědcům, umělcům a konstruktérům. Tedy Praha ho fascinovala takovýmto způsobem.

Praha si pod vládou Rudolfa II. prožila možná nejlepší údobí své existence. Byla městem na pomezí, srdcem Evropy, sídlem odlišných kultur. Možná právě díky této situaci, charakteristické svou nestabilitou a vznětlivostí tu některé kulturní jevy narostly do nebyvalých rozměrů a zdeformovaly se jako ve vypouklém zrcadle.

Martínez

Bylo tu řečeno, že obec dopisujících si vědců byla i nadále v provozu a komunikační epistolární systém měl v XVI. století svůj velký význam. Vědci si zkrátka psali velice často, co nejvíc a co

nejdůkladněji, něco takového si dnes už ani neumíme představit. Nikdo by už nedokázal napsat takové množství dopisů a zakládat zcela mimořádné epistoláře, jako tomu bylo v XVI. století. Takový byl tehdejší způsob komunikace, a byla to komunikace myšlenek. Předtím, než došlo v XVII. století k jejich institucionalizaci, byly komunikační mechanismy nesystematické, kromě způsobu epistolárního tu byl tisk, osobní styky a cestování. S jejich pomocí docházelo k přesunům, k neustalé akademické migraci. Nepřednášelo se pouze na jedné jediné universitě, kde by přednášející byl jednou provždy, naopak, přecházel z jedné na druhou. Přednášel několik let na jednom místě a třeba po dvou letech se přesunul tam, kde si ho žádali, nějakou dobu tam zůstal a pak se zase vrátil. V intelektuálním světě byl větší pohyb, než si dnes umíme představit.

Na dvoře Maxmiliána II. byla soustředěna intelektuální elita, historikové, starožitníci, sběratelé, znalci botaniky a mineralogie... Rudolf II. si značnou část jeho dvořanů podržel a společně s mnoha dalšími pak vydával nové a dříve vydané knihy, z nichž se pak těšily velké knihovny, jakou byla třeba knihovna strahovského kláštera.

V té době se stalo lákavou záležitostí cestování: cestovatelé měli k dispozici topografické, etnologické a archeologické průvodce... Došlo k mnoha vynálezům a byla sestavena řada mechanických přístrojů. Alchymisté přispěli k rozvoji chemie a mineralogie. Byly vykonány historicky důležité kroky v pozorování hvězd a v pochopení jejich putování po obloze.

Pražský královský dvůr navštívily osobnosti, jako byl astrolog a kabalista Isabellina dvora John Dee a filosof a šířitel hermetických tradic Giordano Bruno. Intelektuální i umělecké obory, související s náboženskými či mystickými tendencemi, se odkazovaly k tehdejší filosofii a k představě světa, jak ji vytvořila evropská renesance.

Každá věc, jíž se zabýváme, je částí nějakého celku a zároveň harmonického řádu světa. Systém vzájemných vztahů spojuje v jeden celek nebeská tělesa, rostliny, minerály, léky i barvy... stejně jako různé části lidského těla, chápaného jako mikrokosmos. Hluboké pochopení skutečnosti se neobejde bez průvodce, jakým může být jen vnitřní světlo. Tento intuitivní způsob přiblížení se realitě spočívající pod smysly vnímatelnými jevy spojuje v jedno vědce, mága a umělce. Odhodlání obsáhnout veškeré dosažitelné poznání je spojeno s řadou různých pokusů o nové uspořádání a syntézu poznatků jako takových.

Aby takováto syntéza měla své opodstatnění, musí spočívat na základní pravdě a tato pravda byla považována za pravdu utajenou lidským zrakům.

Rudolf II. se zajímal o alchymii, astrologii a pečoval o své sbírky uměleckých děl a předmětů, buď něčím zvláštních, nebo obdařených nějakým zvláštním významem. Pražský hrad byl dějištěm nejrůznějších experimentů. Mnoha z nich - sahaly od různých řemesel až po okultismus - se Rudolf věnoval osobně. Jeho nejbližšími spolupracovníky, jakým byl třeba poradce ve zmíněných oborech Hájek, nebo Michael Maier, byli někteří alchymisté a lékaři.

Fučíková

Alchymie v 16. století měla trochu jiný charakter, než co si pod tím slovem představujeme dnes. Vedle šarlatánů, kteří tvrdili, že dovedou zhotovit kámen mudrců nebo elixír života, existovali i učenci, které bychom dnes spíše označili jako chemiky. Rudolf II. rozhodně nepatřil k těm lehkověrným, kteří na svém dvoře dávali příležitost každému, kdo sliboval nevídané efekty. Nový adept musel nejdříve projít odbornou zkouškou, než získal své místo u dvora. Císař sám byl zběhlý v odborné literatuře, takže mohl posoudit kvality zájemce o vstup do dvorských

služeb. Ti z alchymistů, kteří se odebrali na rožmberský dvůr do Třeboně, měli rozhodně větší šance na vlídné přijetí, a proto se také tam shromáždilo mnohem více šarlatánů, než v Praze. Hradní alchymie měla blíže k chemii: vztah alchymie k chemii byl tehdy podobný jako mezi astronomií a astrologií. Byly to tehdy dvě úzce provázané strany jedné mince, přičemž ta exaktnější, v tomto případě chemická, měla dalekosáhlý význam pro budoucí vývoj této disciplíny.

Intenzivní pozorování přírody a stejné intenzivně prováděné experimenty neustávaly, k závěru se chýlily studie anatomické, byly tu sbírky uměleckých děl, zahrady a cizokrajné šelmy, zájem o exotickou zvířenu, nehledě na publikace o botanice a zoologii, a to všechno bylo výrazem úsilí sjednotit v jeden celek všechny navzájem odlišné projevy života.

Pražská židovská komunita byla početná a prosperovala, žily v ní osobnosti, které si v tradici židovské kabaly získaly značný věhlas. Patřil mezi ně rabín Loew, s nímž je spojena legenda o Golemovi, živé bytosti uhnětené z hlíny. Tato legenda spolu s hledáním elixíru věčného mládí a různými výzkumy v oblasti přírodních jevů poukazuje na zrod snah o pochopení tajemství života: obdařit životem to, co je neživé. Je to výraz snah odhalit to, co v lidské bytosti i v přírodě zůstává utajeno, co život poskytuje a uvádí jej do pohybu.

Rudolfovi se povedlo přilákat na svůj dvůr slavného astronoma Tychona de Brahe, jehož objevy v oblasti nebeských těles a komet odsunuly do pozadí aristotelskou koncepci věčně nehybného vesmíru. Velikým přínosem Tichona de Brahe do astronomie byla přesnost jeho měření, po léta systematicky prováděného, pro něž si sám vynalezl a vyrobil nové pomůcky.

Nedlouho po svém příchodu do Prahy nabídl Tycho de Brahe spolupráci Keplerovi, v té době coby protestant pronásledovanému.

Kepler byl stoupencem koperníkovského modelu vesmíru, ve své době revolučního svou obhajobou oběhu planet kolem Slunce. Na základě měření prováděného Tychonem de Brahe se Keplerovi podařilo sestavit poučky definující pohyb planet. Tři Keplerovy zákony a jejich pozdější vysvětlení Newtonovo, zákonem zemské přitažlivosti počínaje, se staly základem moderní kosmologie.

Keplerovy myšlenky i cíle souzněly s renesančním platonismem. Kepler usiloval o pochopení díla božího, které podle něho muselo být nezbytně založené na ryze geometrických tvarech, neboť jinak by jeho zákony nemohly vzniknout v geometricky pojatém a harmonickém světě: “jestliže bůh na svého svědka čekal šest tisíc let, mohu já na svého čtenáře sto let počkat“.

Role Rudolfa coby mecenáše přesáhla obvyklou finanční podporu. Rudolf umělce zval k sobě na svůj dvůr, povzbuzoval je a lichočil jim, vedl je, poskytoval jim rady a poděloval je šlechtickými tituly.

Evans

Co se umění týče, Rudolf podporoval všechny obory. Zajímavé je, že umělci, kteří žili na jeho dvoře, nebyli umělci ve své době nejslavnějšími. Giuseppu Arcimboldovi se dostalo náležitého zhodnocení teprve nedávno a nyní je dokonce považován za vůbec prvního surrealistu, díky svým hlavám složeným z přírodních produktů: některé se podobají samotnému Rudolfovi. Arcimboldo a ostatní, jako Spranger a Von Aachen, byli malíři významní, byli tu však i významní sochaři. Rudolf byl nucen nějak kompenzovat skutečnost, že jeho umělecká škola, jakkoliv významná nedosáhla věhlasu jiných uměleckých škol své doby, a právě proto

shromazďoval co nejvíc děl umělců živých a zesnulých ve svých sbírkách. Vytvořil díky tomu sbírku právem považovanou za nejvýznamnější soubor uměleckých děl své doby. Proslul tím, že nakupoval obrazy Dürerovy, Breughelovy a Petra Breughela mladšího i dalších renesančních umělců, Veronesa, Tiziana a jiných. A nebyly to jen malby, ale rozlehlá škála předmětů, skulptury, artefakty, předměty umělecké i výrobky uměleckých řemesel. Umělecká řemesla dokonce v jistém ohledu představují nejvýznamnější složku jeho sbírek, často v nich bylo použito i místních materiálů, například českého křišťálu. Do Rudolfových sbírek se tak dostali některé z nejvýznamnějších objektů své doby. Znamenalo to vlastně podporu tvůrců těchto děl, i když v mnoha případech nežili na jeho dvoře. Neznáme sice plně mentalitu renesančních sběratelů, neopouští nás však dojem, že pokud na to měli peníze a prostředky, snažili se právě skrze ně obdařit roztržštěný svět jednotou, udržet jej vcelku a rovněž jej jako celek pochopit. Právě to nám připadá zajímavé. Zvláštní vlastnosti a ctnosti přisuzovali mnoha objektům uchovávaným ve svých sbírkách a v tom tkví také vysvětlení, proč se snažili získat nejen práce slavných umělců, ale i objekty přírodní, nebo z přírodních materiálů vytvořené.

Rudolf II. byl sice katolík, neúčastnil se však náboženských persekucí a v rozporu s náboženským monolitismem, který se tehdy v evropských národech upevňoval, tak vlastně umožňoval konfesní pluralitu.

Fučíková

To, co se můžeme od rudolfínské doby naučit, je především velká víra v sílu poznání, podpora lidské kreativity nejen v umění, ale i ve vědě, a především tolerance v přístupu k lidem. Rudolf II. si na lidech cenil to, co umějí, v čem vynikají. Jen díky této jeho devize se v Praze sešla pestrá společnost, která z císařské rezidence udělala významné evropské duchovní a kulturní centrum. Rudolf II. měl rovněž značnou schopnost vyvažovat vliv jednotlivých vlivných mocenských skupin společnosti. Obdivně se o tom vyjádřil Johanes Keller ještě dříve, než vstoupil do císařských služeb. Rudolfův zdánlivý odpor k rozhodování byl ve skutečnosti veden snahou nezvýhodňovat tu či onu mocenskou skupinu, aby tím neporušil rovnováhu různých politických sil. V okamžiku, kdy ho na císařském trůně nahradil jeho bratr Matyáš jednoznačně podporující prokatolickou stranu, porušil tuto rovnováhu a snahu o snášenlivost. Nic už nemohlo zabránit tomu, aby Evropu nezachvátil válečný konflikt, který pak trval celých třicet let.

Náboženská atmosféra byla v té době proměnlivá a zmatená, bylo na ní znát, že se blíží historický dobový zlom. Apokalyptické předpovědi se sice valem šířily, byla tu však i víra v brzký příchod nového období míru a prosperity, založené na duchovně obrozeném lidském bytí.

Neoplatonští myslitelé jako Giordano Bruno se obraceli k náboženské pravdě existující před křesťanstvím. Její původ byl kladen do starověkého Egypta a měla být zdrojem všech velkých náboženství Západu i Středního Východu. Jiní myslitelé hledali zase esenciální smysl biblické revelace v kabale.

Tyto informace svým odkazem k prapůvodní radikální pravdě vytvářely základ pro budoucí překonání náboženských konfliktů. Jiní myslitelé se snažili rozvíjet křesťanský ekumenismus, bez vlivu nebyl ani kosmopolitní a tolerantní dvorní humanismus.

Ani jedna z těchto tendencí se však nedokázala konkretizovat v sílu, která by překonala podmínky prostředí, v němž se nacházela.

Odvržení svátostí a trvalé soužití s mágy a s alchymisty mělo Rudolfa II. k tomu, že se postupně stále více stranil veřejného života, což také posilovalo fámu – šířenou v katolickém prostředí – že je ve spolku s ďáblem.

Rudolf postupně přicházel o svoji moc, a tak se stalo, že v roce 1608 se Matyáš zmocnil Rakouska a Maďarska, ovládl Moravu a táhl podporován Římem a Španělskem se svou armádou do Čech. Protestanti získali od Rudolfa II. majestát, který umožňoval svobodu náboženského vyznání.

V roce 1611 vkročil Matyáš triumfálně do Prahy. Rudolf byl přinucen k abdikaci a uzavřen v pražském Hradu, kde pak v roce 1612 zemřel.

Matyáš, sám už starý, situaci nezvládl a zemřel v roce 1619.

V roce 1618 vedlo nedodržování majestátu k pražské defenestraci. Ta znamenala počátek třicetileté války, která zpusťovala celou střední Evropu.

Martinez

V roce 1620 došlo k bitvě na Bílé hoře, která byla tvrdou ranou pro Čechy a pro Prahu. V roce 1648, posledním roce třicetileté války, došlo k obrovskému drancování Prahy. Po této další strašlivé ráně město na dlouho nedokázalo být tím, čím bylo za vlády Rudolfa II. Dokonce i Rudolfovy sbírky se rozprchly a mnohé z předmětů, které do nich patřily, jsou dnes uchovávány v bezpočtu muzeích na hony od sebe vzdálených. Vzácné knihy, jako Codex Argenteus, nádherné obrazy a zlatnická díla byla rozváta do všech koutů světa. Češi dobře vědí, že dobou největšího rozkvětu jejich města je doba Rudolfa II. a že po něm, po jeho smrti, nastaly zlé a smutné časy pro Prahu doba nesnázi a pustošení.

Evans

Několika dalšími svými aspekty jakoby Rudolfův dvůr byl obrazem konce celé jedné epochy: konce renesance, konce jistoty, že lekce klasického umění a myšlení, zprostředkována humanismem, postačuje k pochopení tehdejšího světa. Byl to i konec onoho typu náboženské snášenlivosti, kterou Rudolf hájil, a tento konec vyšel vstříc statním náboženstvím, která pak více než po celé jedno století byla vůči jiným věrám a náboženstvím hluboce netolerantní. S Rudolfem odchází svoboda myšlení a dochází ke zlomu a k roztržce mezi jeho různými podobami a směry. Co se pak dalo ve století XVII. a XVIII., to už bylo něco docela jiného. Okultní vědy pochopitelně upadly postupně v nemilost, byly spojovány s překonanou vizí světa, která už nebyla v souladu - dlouho na opak v rozporu - s myšlenkami osvícenství a racionalismu, které převládly a vládly až do XIX. století. XX. století si nakonec přece jen přiznalo, že poznání okultních věd je částí opravdového a hlubokého poznání světa. Zkrátka došlo k výraznému zlomu a to v mnoha směrech. Je třeba také dodat, že na Rudolfově dvoře se objevily i charakteristické průhledy do budoucnosti, které pak pronikly až do časů modernějších, tak je dnes oceňována tolerantnost, která v XVI. století v Praze vládla. Dnes jsme ochotni Rudolfovu dvoru přiznat rovněž aspekty pokrokového myšlení, objeveného mnohem později, například tvůrčí uměleckou činnost, a jak už tu bylo řečeno, i myšlenky související s neortodoxními a výrazně radikálními hledisky ovládajícími tamější život.

Moderní doba začala ve znamení racionalismu a naturalismu. Došlo k rozluce mezi vírou a rozumem, poznáním a existencí, mezi vědou a technologií na jedné straně a uměním a humanistickými obory na druhé straně, takže došlo k jakési nesourodé změti.

K tomu se připojila územní roztržitost a vývoj poznání ubírající se oblastí národního vlivu, kde už není používána coby prostředek dorozumění latina, ale lokální hovorový jazyk. Oficiální věda a náboženství postupně ze své pozice moci odsunuly na okraj odlišné koncepce světa a zahladily tak stopy jejich existence.

Rudolfínský svět zůstal v Evropě v porovnání s ostatními panovnickými dvory té doby nepoznán. V dějinách představuje cosi jako odvrácenou stranu měsíce. Dnes je sice méně zjevná, ale nesmíme na ni zapomenout, chceme-li pochopit, co nás přivedlo až do naší současné situace.